

نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال هشتم، شماره سی‌ام، پاییز ۱۳۹۶

شاپا چاپی: ۵۲۲۹-۲۲۲۸، شاپا الکترونیکی: ۳۸۴۵-۲۴۷۶

دریافت: ۱۳۹۶/۴/۱ - پذیرش: ۱۳۹۶/۸/۲۲

<http://jupm.miau.ac.ir/>

صص ۲۴۵-۲۶۶

ارزیابی تأثیر کیفیت محیط شهری بر روابط اجتماعی استفاده‌کنندگان از

فضا (مطالعه موردی: پیاده راه بوعلی سینا شهر همدان)

یاسر حاتمی: کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری *

کیانوش ذاکر حقیقی: دانشیار گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران

چکیده

کیفیت محیط شهر اساساً یک مفهوم چند بعدی بوده و شامل ابعاد فیزیکی، فضایی، اقتصادی و اجتماعی محیط زیست شهری می‌شود. بر این اساس کیفیت محیط شهری می‌تواند بر روابط اجتماعی شهروندان تأثیرگذار باشد. افراد بر اساس منافع خود، ارتباطات اجتماعی را شکل داده و بر اساس توقعات، هنجارها و نقشهای معین خود، به آن می‌پردازند. از این رو هدف پژوهش حاضر ارزیابی تأثیر کیفیت محیط شهری بر روابط اجتماعی استفاده‌کنندگان از فضا در پیاده راه بوعلی سینا شهر همدان است تا گام مثبتی در جهت افزایش کیفیت محیطی فضاهای شهری و همچنین بهبود و ارتقاء سطح روابط و تعاملات اجتماعی در این فضاهاست. نوع پژوهش کاربردی و روش آن توصیفی - تحلیلی است. حجم نمونه جامعه نامعلوم برابر با ۲۲۵ انتخاب گردید. روش نمونه‌گیری نیز تصادفی ساده بوده است. برای تجزیه و تحلیل از نرم افزار (SPSS تحلیل واریانس یک طرفه T و آزمون همبستگی خی دو Chi-Square Tests) بهره برده شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که بین کیفیت محیطی و روابط اجتماعی استفاده‌کنندگان از فضا ارتباط بالایی وجود دارد و دو متغیر سرزندگی و کیفیت عرصه‌های همگانی در کیفیت محیطی بیشترین تأثیرگذاری را بر سطح روابط اجتماعی در پیاده راه بوعلی سینا دارند. در واقع می‌توان از نتایج این پژوهش چنین استنباط کرد که این کیفیت محیطی است که باعث ماندگاری فرد در فضا و ایجاد کنش اجتماعی در آن می‌شود. و ارتقاء و بهبود این کیفیت باعث ارتقاء سطح و بهبود روابط اجتماعی در فضا است به همین دلیل پیشنهادهای این پژوهش در جهت افزایش کیفیت محیطی در فضا ارائه شده است.

واژه‌های کلیدی: کیفیت محیط، روابط اجتماعی، ارتباط بین روابط اجتماعی افراد و کیفیت محیطی، متغیرهای

تأثیرگذار در کیفیت محیطی، متغیرهای تأثیرگذار در روابط اجتماعی

۱- مقدمه

۱-۱- طرح مسأله

از جمله اثرات تفکر مدرنیسم در ده‌های گذشته، توسعه خیابانهای عریض با حاکمیت خودرو و غفلت از فضاهای باز جمعی بوده است، به طوری که این فضاها به شدت کیفیت کارکردی خود را به عنوان فضای پشتیبان تعاملات اجتماعی از دست داده اند. کمبود فضاهای باز پیاده محور و همچنین کیفیت نامطلوب فضاهای موجود از این جنس، در شهرهای کنونی سبب تضعیف تعاملات اجتماعی میان شهروندان شده است. همچنین با وجود اینکه پیاده روی بخشی از همه سفرهای شهری است و تمام شهروندان در فعالیتهای روزانه حداقل قسمتی از مسیرهای خود را به صورت پیاده طی می‌کنند، نیازهای پیاده‌ها در اکثر فضاهای شهری نادیده گرفته می‌شوند. در حالی که پیاده و سواره متأثر از یکدیگرند، به طوری که در یک سامانه حمل و نقل شهری کنش و واکنش پیاده به سه حالت بروز میکند: تأثیرپذیری وسیله نقلیه از پیاده، تأثیرپذیری پیاده از وسیله نقلیه، تأثیرپذیری پیاده از پیاده (غنی زاده، ۱۳۸۱: ۸۶). تضاد حل نشده بین پیاده‌ها و وسایل نقلیه، خیابان را به صورت غیر قابل استفاده‌های در آورده است (چرمایف و الکساندر، ۱۳۷۶: ۱۱۵). بنابراین اهمیت و توجه به عابر پیاده و مناسب سازی محیط شهری برای حضور وی در فضاهای شهری از چالشهای پیش رو در کلانشهرهای امروز ماست. این نکته بسیار حائز اهمیت است از آن جهت که در کشور ما و به ویژه در مطالعات طراحی و برنامه‌ریزی شهری مورد بی توجهی قرار گرفته و این مهم اهمیت و ضرورت

این مسئله را وضوح بیشتری میدهد. همچنین با نگاهی اجمالی به شهر همدان و اکثر شهرهای کشور که پیاده راه‌های آن از نظر پاسخگویی به نیازهای استفاده کنندگان در وضعیت مناسبی نیستند و این مهم نیز ضرورت و اهمیت این پژوهش را روشن میکند. از این رو پژوهش حاضر بدنبال پاسخگویی به این سوال است که میزان تاثیرگذاری کیفیت محیطی بر سطح روابط شهروندان چقدر است؟ و هریک از متغیرهای آن به چه میزان بر روابط شهروندان تاثیرگذار هستند؟ در این باب هدف اصلی پژوهش در قالب بررسی و ارائه راهکاری موثر در جهت بهبود و افزایش کیفیت محیطی پیاده راه‌ها و افزایش سطح روابط و تعاملات اجتماعی استفاده کنندگان از آن میباشد.

۱-۲- اهمیت و ضرورت

با شروع انقلاب صنعتی، اختراع اتومبیل و گسترش شهرها، به تدریج اولویت دادن به نقش عابر پیاده و فضاهای پیاده محور در شهرها و فضاهای شهری کم‌رنگ شده و از کیفیت فضایی عرصه‌های عمومی شهر، فضاهای باز شهری و پیاده راه‌ها کاسته شده است؛ عرصه‌هایی که خود به عنوان بستر و خاستگاه، نقش محوری در ارتقای سطح تماسها، ارتباطات و تعاملات اجتماعی بین شهروندان ایفا می‌کنند. در این راستا توجه به کیفیت محیطی فضاهای شهری و لزوم توجه به متغیرهای تاثیرگذار در این کیفیت بر سطح روابط استفاده کنندگان از فضا می‌تواند به بهبود و ارتقاء تعاملات اجتماعی فضای شهری منجر شود.

۳-۱- اهداف

این پژوهش اهداف زیر را دنبال میکند:

- ✓ دستیابی به مسیری مطمئن در جهت شناسایی متغیرهای تاثیرگذار کیفیت محیطی بر روابط اجتماعی
- ✓ معرفی معیارهای موثر کیفیت محیطی بر سطح روابط اجتماعی
- ✓ ارتقاء و بهبود سطح روابط اجتماعی استفاده کنندگان از فضا با استفاده از متغیرهای تاثیرگذار در کیفیت محیطی فضا

۱-۴- پیشینه پژوهش

دانشپور و چرخچیان (۱۳۸۶) در تحقیق خود فرآیند اجتماع پذیری و ارتقاء حیات جمعی درون فضاهای عمومی را مبتنی بر پذیرا بودن فضا برای افراد و گروه های مختلف اجتماعی، تأمین آسایش روانی و فیزیکی، لذت بردن افراد و گروه های اجتماعی از حضور در فضا و حضور اجتماعی فعال و مداوم در فضا دانسته اند. و با توجه به آنها به جای فضایی چون دعوت کنندگی، امنیت، مطلوبیت و پاسخگویی فعالیتی در راستای هدفهایشان اشاره نموده اند. کاشانی جو (۱۳۸۹) در تحقیق خود با عنوان بازساخت رویکردهای نظری به فضاهای عمومی شهری، این فضاها را به عنوان مکان سوم که نقش اساسی در برقراری تعاملات اجتماعی ایفا می نمایند می شناسد. وی سه دوره اصلی بر مبنای گرایش موضوعی به فضاهای شهری را در نظر گرفته است. در دوره پس از انقلاب صنعتی تا سال ۱۹۶۰ تأکید اصلی بیشتر بر ادراک فضایی و بصری، در دوره دوم از سال ۱۹۶۰ تا ۱۹۹۰ بر تقویت تعاملات اجتماعی،

گسترش پیاده مداری و تأثیرات محیطی _ رفتاری فضاهای شهری و در دوران اخیر از ۱۹۹۰ تاکنون بیشترین فعالیتها و نظریه ها را مبتنی بر ملاحظات زیست محیطی _ پایداری و ایجاد امنیت و انسان مداری در قلمروهای عمومی میداند. ترابی (۱۳۹۱) تأثیر ویژگی های کالبدی فضای باز عمومی در افزایش تعاملات و رفتار اجتماعی، سه عامل جذابیت و زیبایی، امنیت و آرامش و دسترسی و سلسله مراتب را برافزایش تعاملات اجتماعی تأثیرگذار دانسته است. رفیعیان و خدائی (۱۳۸۸) در تحقیقی در شهر تهران با شناسایی متغیرهای اثرگذار بر رضایتمندی شهروندان از فضاهای عمومی شهری، سه متغیر دسترسی به خدمات، امنیت اجتماعی و هویت مکانی را از اثرگذارترین عوامل در رضایتمندی شهروندان از فضاهای عمومی معرفی میکند. رفیعیان و همکاران (۱۳۸۷) به سنجش تأثیرگذاری فضاهای عمومی _ شهری در میزان اجتماعی شدن و تقویت مشارکت اجتماعی زنان می پردازد. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که از نظر زنان اجتماع پذیر بودن فضا و نظارت اجتماعی در آن بیشترین ارتباط را با میزان مطلوبیت فضاهای عمومی شهری دارد. در مطالعاتی در مینه سوتای شمالی که برای سنجش کیفیت محیطهای مسکونی انجام شده است، سه مؤلفه ی حس مکان، احساس تعلق مکانی و هویت مکان را از عوامل تأثیرگذار بر کیفیت محیط در نظر گرفته اند.

۱-۵- سئوالها و فرضیهها

در این تحقیق به سوالات زیر پاسخ داده خواهد شد:

- ✓ آیا بین کیفیت محیطی و روابط اجتماعی استفاده کنندگان از فضا ارتباط معناداری وجود دارد ؟

همچنین روایی محتوای سؤالات پرسشنامه توسط اساتید و کارشناسان امر مورد تأیید قرار گرفته و برای محاسبه ی پایایی سؤالات نیز ابتدا با پیش آزمونی، پرسشنامه بر روی نمونه ای به حجم ۳۰ نفر اجرا گردید و سپس پایایی پرسشنامه به روش آلفای کورنباخ و محاسبه گردید و ضریب ۰/۹۹۷ به دست آمد، که نشان از سطح بالای پایایی پرسشنامه می باشد (جدول ۱).

جدول (۱) آزمون پایایی کورنباخ

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.997	.997	46

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از عملیات میدانی از روش آمار استنباطی از نرم افزار spss و آزمونهای پارامتری T تک نمونه ای از مون همبستگی خبی دو Chi-Square Tests استفاده شده است. شایان ذکر است که قواعد و مفروضات آزمونهای آماری آزمون نرمال بودن (آزمون کلوموگروف_ اسمیرونوف) رعایت شده است.

فرمول (تعیین حجم نمونه زمانی که حجم جامعه نامعلوم است):

$$n = \frac{Z^2 \frac{\sigma^2}{2} \times S^2}{d^2}$$

در این فرمول مهمترین پارامتری که نیاز به برآورد دارد $Z^2 \frac{\sigma^2}{2} S^2$ است که همان واریانس نمونه اولیه است. برای محاسبه S^2 تعدادی پرسشنامه توزیع شده و واریانس نمونه اولیه محاسبه می‌شود. مقدار یک مقدار ثابت است که به فاصله اطمینان و سطح خطا (α)

✓ میزان سطح روابط اجتماعی موجود در پیاده راه بوعلی سینا چقدر است؟

✓ میزان تاثیر هر یک از متغیرهای کیفیت محیطی بر سطح روابط اجتماعی استفاده کنندگان از فضا چقدر است؟

۱-۶- روش تحقیق

تحقیق حاضر از نظر روش تحقیق، توصیفی_ تحلیلی و از نظر هدف کاربردی بوده و برای انجام آن ابتدا مطالعات کتابخانه ای_ اسنادی انجام شده و سپس، بخش عمده پژوهش پیمایش بوده که از طریق تکمیل پرسشنامه به صورت مصاحبه ای انجام شده است. جامعه آماری پژوهش پیاده راه بوعلی سینا شهر همدان انتخاب گردید و با توجه به این که جمعیت موجود در این پیاده راه جمعیتی متغیر است و ساکن نمی باشند با استفاده از حجم نمونه با فرمول (تعیین حجم نمونه زمانی که حجم جامعه نامعلوم است) حجم نمونه تعیین گردید. که نمونه ی آماری در مرحله ی مطالعه ی میدانی شامل ۲۲۵ نفر انتخاب شد. در این راستا روش نمونه گیری به صورت تصادفی بوده که پرسشنامه برای آنها توزیع و تکمیل شده است. جهت گردآوری داده‌های پیمایش حاضر، از تکنیک پرسشنامه استفاده شد. این پرسشنامه، با توجه به متغیرهای مورد بررسی تدوین شد و حاوی ۴۶ سؤال بود که از سؤالات باز و بسته استفاده شده است. نحوه ی تکمیل پرسشنامه به صورت خود اجرا بوده است. ضمناً سؤالهای سنجشی با طیف لیکرت ۵ گزینه ای (خیلی کم تا خیلی زیاد) طراحی شده است.

تسهیل کند و هم به واسطه محیط اجتماعی محدود شود. دسترسی به فضاهای عمومی، به تنهایی می تواند به منزله یکی از معیارهای مؤثر و بازدارنده (مانع) افزایش مطلوبیت و انجام تعاملات اجتماعی در یک فضای عمومی مطرح شود (Pasaogullari, 2004: p 225-232). دسترسی یکی از خصوصیات یک شهر و محله خوب است. دسترسی را می توان به صورت مختلف تقسیم بندی کرد. دسترسی به افراد، دسترسی به فعالیتها، دسترسی به کالاها و منابع، دسترسی به اماکن و دسترسی به اطلاعات. به استثنای مورد آخر سایر دسترسی ها فیزیکی بوده و وقوع آنها نیازمند شبکه خاصی است. امروزه حل مسائل دسترسی و بهبود بخشیدن به کیفیت آنها از اهداف عمده شهرسازی است. دسترسی مطلوب آن است که کلیه افراد در هر محدوده اعم از پیر، جوان و معلول، با درآمدها و امکانات مختلف را دربرگیرد و امکان انتخاب را برای همه فراهم سازد. دسترسی ارتباط تنگاتنگی با کاربریها دارد، زیرا نحوه توزیع فضایی کاربریها است که مسئله دسترسی را بی آنها مطرح میسازد (بحرینی، ۱۳۸۶: ۲۰۳).

۱-۷-۲ کیفیت عرصه همگانی

براساس (فرهنگ انگلیسی آکسفورد) (۱۹۹۳) واژه ی public به معنای (کلی) و در اکثر معانی، متضاد (خصوصی) است. در جدیدترین ویرایش (فرهنگ فشرده ی آکسفورد) (1990) چنین مطرح شده است (متعلق یا متوجه مردم به مثابه یک کلیت) و در کنارش (در دسترس یا اشتراکی برای همه ی مردم) (مدنی پور، ۱۳۸۷: ۲۱۳). فضای عمومی، فضای است برای سیاست، مذهب، داد و ستد، و ورزش، فضایی برای هم زیستی مسالمت آمیز و تمام

بستگی دارد. معمولاً سطح خطا ۵٪ یا ۱٪ در نظر می گیرند. برای مثال اگر سطح خطا یا سطح معناداری (significant level) برابر ۵٪ در نظر گرفته شود سطح اطمینان برابر با ۹۵٪ خواهد بود. در نتیجه با توجه به جدول آماری ۱/۹۶ خواهد بود. این جداول در انتهای کتابهای آمار وجود دارند. مقدار d نیز براساس همان سطح خطا یا برابر ۰/۰۵ در نظر گرفته می شود.

در فرمول مذکور خواهیم داشت:

$$Z^2 \frac{\sigma^2}{n} = S^2 = \text{مقدار ثابت برابر با سطح خطا } ۵\% \text{ میزان } ۱/۹۶$$

در نظر گرفته شده

$$S^2 = \text{مقدار واریانس نمونه اولیه}$$

d = مقدار نیز براساس همان سطح خطا یا برابر ۰/۰۵ در نظر گرفته می شود.

$$n = \text{حجم نمونه}$$

در نهایت تعداد ۳۰ پرسشنامه برای به دست آوردن مقدار واریانس نمونه اولیه توزیع شد و حجم نمونه برای پیاده راه بوعلی سینا شهر همدان مورد مطالعه (۲۲۵) به دست آمد.

۱-۷-۱ معرفی متغیرها و شاخص ها

متغیرهای تاثیرگذار در کیفیت محیطی و روابط

اجتماعی:

۱-۷-۱ دسترسی

بنا به نظر پاسوگولاری (2004)، دسترسی و مطلوبیت فضاهای عمومی و ساختار فیزیکی و کارکردی آنها، از جمله مسائلی هستند که از رشد سریع شهری اثر منفی پذیرفته اند. دسترسی به فضاهای عمومی می تواند یکی از مهره های اصلی بوده و برحسب بعد فیزیکی قلمروی عمومی، مورد بررسی قرار گیرد که این عامل بایستی هم

درصورتیکه زیست‌پذیری میزانی برای سنجش ظرفیت آن برای جذب سرمایه برای بقا، بهبود و تطابق نیازهای متغیر است.

فضای شهری سرزنده: با توجه به تعاریف ارائه شده در رابطه با فعالیت و سرزندگی، یک "فضای شهری سرزنده" عبارت است از یک فضای شهری که در آن حضور تعداد قابل توجهی از افراد و تنوع آن‌ها (به لحاظ سن و جنس) در گستره زمانی وسیعی از روز که فعالیت‌هایشان عمدتاً به شکل انتخابی یا اجتماعی بروز می‌یابد به چشم می‌خورد.

چارلز لاندری (۲۰۰۴: ۴) مفهوم سرزندگی را به گونه‌ای متفاوت بررسی نموده؛ او سرزندگی و زیست‌پذیری را مجزا تعریف کرده و با چهار رویکرد عمده و به شکل موضوعی به مسئله پرداخته است. او معیار موثر را برای شناسایی یک شهر سرزنده و زیست‌پذیر برمی‌شمارد: تراکم مفید افراد، تنوع، دسترسی، ایمنی و امنیت، هویت و تمایز، خلاقیت، ارتباط و تشریک مساعی، ظرفیت سازمانی و (Landry, 2000: 4).

۷-۴ ایمنی و امنیت

واژه (امنیت) در کاربرد عام به معنای رهایی از مخاطرات مختلف است. فرهنگ آکسفورد این واژه را با عبارت زیر تعریف کرده است: "شرایطی که در آن یک موجود در معرض خطر نبوده یا از خطر محافظت می‌شود (کینگ و موری، ۱۳۸۳: ۷۸۷). تعاریف مندرج در فرهنگ لغات درباره مفهوم کلی امنیت، بر روی احساس آزادی از ترس (یا) احساس ایمنی که ناظر بر امنیت مادی و روانی است، تأکید دارند (ماندل، ۱۳۷۹: ۶۶).

بخشهای بافت شهری که عموم مردم به آن دسترسی فیزیکی و بصری دارند بدین ترتیب، خیابانها، پارکها، و میادین شهرک و شهر، به ساختمانهایی که محصورشان میکنند و محدوده شان را مشخص میکند، گسترش می‌یابد. بدین ترتیب عرصه عمومی، مهمترین بخشی از شهرکها و شهرهای ما است جایی است که بیشترین اندازه از تماس و تعامل انسانها، روی میدهد (مدنی پور، ۱۳۸۷: ۲۱۵). یان گل فعالیتهای انسان در فضاهای همگانی را به سه دسته تقسیم میکند: فعالیتهای ضروری - کارکردی، فعالیتهای گزینشی - تفریحی و فعالیتهای اجتماعی به گفته گل، در حالی که فعالیتهای ضروری، فارغ از کیفیت محیط فیزیکی رخ می‌دهد اما یک شهر خوب، می‌تواند شرایط مناسبی را برای بسیاری از فعالیتهای ضروری پدید آورد. فعالیتهای گزینشی، تا اندازه زیادی بستگی به این دارند که محیط چه چیزی به فرد می‌بخشد و چگونه رفتار و احساس وی را برمی‌انگیزد (پاکزاد، ۱۳۸۶: ۴۳۶).

۱-۷-۳ سرزندگی

برای مفهوم سرزندگی، برابرهایی گوناگونی در غرب وجود دارد که از آن‌ها می‌توان به Viability، Vitality، Liveliness، livability اشاره نمود؛ که البته به جز "Vitality لغات دیگر، بیشتر به مفهوم زیست‌پذیری و قابلیت زندگی نزدیک هستند. در لغتنامه شهرسازی رابرت کوان (۲۰۰۵: ۴۴۲) سرزندگی و زیست‌پذیری در کنار هم آمده و اینگونه معنی شده است (Vitality and Viability) ویژگی مراکز شهرهای کوچک و بزرگ موفق است؛ سرزندگی شهر بازتاب سطح شلوغی آن در اوقات مختلف روز و در بخشهای مختلف است؛

امن بودن فضا خود دارای دو مولفه است:

الف. ایمنی

ب. امنیت

در مولفه ایمنی، اشاره به موارد و عوامل محیطی است که در صورت عدم تأمین شرایط مطلوب وقوع حوادث اجتناب ناپذیر است و خطرات به صورت بالقوه و بالفعل جان و مال حاضران، عابران و ناظران را تهدید خواهد نمود (Kelly et al, 2009: 2).

مولفه امنیت نیز اشاره به جرایم علیه اشخاص و اموال آنها دارد که در صورت عدم تأمین شرایط پیشگیری کننده، اموال و جان حاضران، عابران و ناظران را به صورت بالقوه و بالفعل تهدید خواهد نمود. یک فضای شهری امن در معنای کامل آن شامل هر دو مولفه فوق‌الذکر می‌شود و شرایطی که از فصل مشترک این دو به وجود آید را می‌توانیم به عنوان فضای شهری امن توصیف کنیم (Rothrock, 2010: 9). بنابراین فضای شهری امن از ویژگی‌ها و مولفه‌های عینی و کالبدی متعدد و گسترده‌ای برخوردار است که بعضاً دارای تأثیرات متقابل نیز هستند. اما علاوه بر این‌ها یک فضای شهر امن مستلزم تعاملات اجتماعی نیز هست. چنان‌که آرامش و امنیت شهرها صرفاً به وسیله پلیس تأمین نمی‌شود. بلکه آرامش و امنیت عمدتاً به وسیله ایجاد شبکه‌ای پیچیده و تقریباً ناخودآگاهی از نظارت‌ها و رعایت داوطلبانه هنجارها در میان خود مردم حفظ می‌شود و به وسیله خود مردم اجرا می‌گردد (صالحی، ۱۳۸۷: ۱۱۲-۱۱۳).

۱-۷-۵ دید بصری

سیما و شکل شهرها در معرض دید مستمر میلیون‌ها نفر از مردم قرار دارند و بیش از هر چیز دیگر از طریق دید بر روحیه مردم تأثیر می‌گذارد. این شکل می‌تواند همانند هنر موسیقی، ادبیات و نقاشی کاملاً موزون، و یا با اغتشاش همراه باشد و بر رفتارها، فعالیتها و ارتباطات شهری تأثیری نامطلوب برجای گذارد (بحرینی، ۱۳۸۶: ۲۱۰). به نظر لینچ شهرها از پی عنصر راه، گره، لبه، نشانه و محله تشکیل شده‌اند. در ساخت شهرها ای عوامل باید به صورت مجموعه‌ای طرح شود که واجد تسلسل باشد و اجزا آن تنها در زمینه‌ای که قرار دارد و با سایر اجزا به احساس آید. فرمها باید چنان طرح شوند که سیمای اجزا مختلف را رشته‌ی بهم پیوسته به یکدیگر مرتبط دارد و این پیوستگی و ارتباط در شب یا روز، زمستان یا تابستان، دور یا نزدیک احساس شود (لینچ، ۱۳۸۷: ۱۹۹). نقش محیطی که مظاهر بصری نیکو دارد نه این است که صرفاً عبور و مرور را آسان گرداند و نه آن که معیار و احساسی که هم اکنون واجد است تقویت کند. نقش مهم دیگر آن ممکن است این باشد که بعنوان عامل هادی و محرک، تفحصات تازه را موجب شود. در جوامعی که اساسی پیچیده دارند، روابط متقابل فراوان بی‌آدمیان و موسسات موجود است که باید ماهیت آن را شناخت و بر آن تسلط یافت. اگر بافت و اساس محیط جوامع انسانی مرئی و روشن باشد و اجزا آن واجد خصوصیات مشخص باشید، تفحص و مشاهده آن هم آسانتر می‌شود و هم مطلوبتر (لینچ، ۱۳۸۷: ۲۰۰). بنابراین شرایط محیطی و زیبایی بصری نقش مهمی در شکلگیری روابط افراد دارد.

۱-۷-۶ مشارکت

مشارکت فرایندی است که طی آن فرد از طریق (احساس تعلق به گروه و شرکت فعالانه و داوطلبانه در آن) به طور ارادی به فعالیت اجتماعی دست می‌زند. برخی از صاحب‌نظران در تعریف و تحلیل مشارکت با نگرش کلان‌نگریسته و مشارکت را به معنی (شرکت فعالانه افراد در حیات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و به طور کلی تمام ابعاد حیات) دانسته‌اند. بزرگترین هدف مشارکت در عرصه سیاسی و اجتماعی را می‌توان ایجاد و یا افزایش وفاق اجتماعی میان مردم دانست. مشارکت چه در سطح گروه‌های کوچک و چه در سطح گسترده‌تر منجر به احساس نزدیکی بی‌افراد می‌شود و آنها احساس سهیم بودن در نظام کل می‌کنند (انصاری، ۱۳۷۹: ۲۷).

مشارکت موجب می‌شود که فرد بتواند به طور موثر در امور مربوط به خود تاثیر بگذارد و از این طریق علایق و نیازهای خود در محل سکونت را به دیگران اعلام داشته و تصمیمات اخذ شده مورد پذیرش وی خواهد بود و از طرفی به افزایش حس تعلق کمک مینماید.

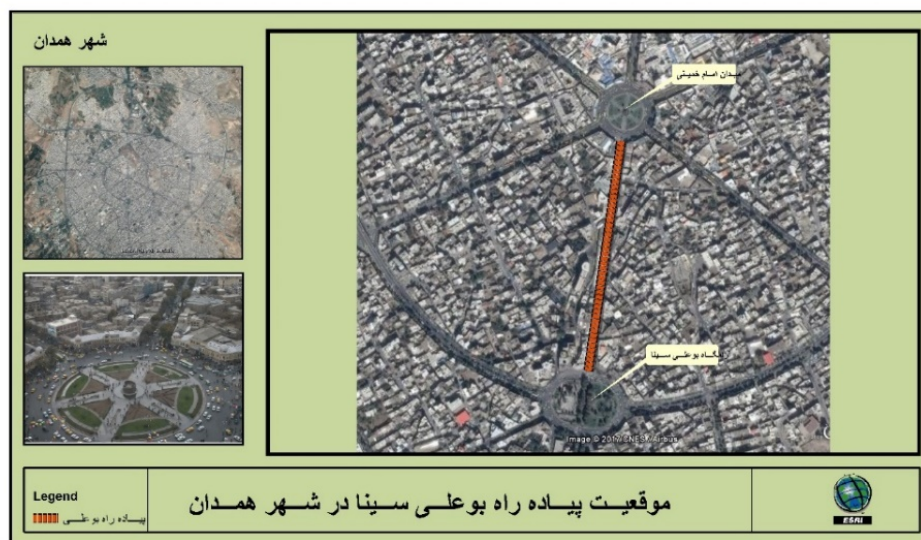
۱-۸- محدود و قلمرو پژوهش

طرح پیشنهادی شهر همدان در سال ۱۳۰۷ توسط کارل فریش تهیه و به تصویب رسید این طرح از میدانی به قطر ۱۵۰ متر در مرکز شهر و ۶ خیابان عریض شعاعی - مرکزی تشکیل شده است. محورهای شش گانه به ویژه در بخش‌های نزدیک تر به میدان امام محورهای خدمت‌رسانی در مقیاس منطقه و شهر ایفای نقش می‌نمایند. خیابان بوعلی سینا یکی از این شش خیابان اصلی است. کالبد محدود مورد مطالعه به عنوان حوزه استراتژیک محورهای شش گانه شهر همدان به واسطه

ی دربرداشتن بافت قدیم شهر همدان اهمیتی ویژه دارد. این محدوده با قرارگیری در مرکز شهر و وجود ارتباطات قوی با مناطق اطراف به واسطه ی محورهای شعاعی بسیاری از عناصر واجد ارزش تاریخی و عملکردی شهر را در خود جای داده است (مهندسین مشاور مرجان ، ۱۳۴۵). پیاده راه بوعلی شهر همدان قسمتی از خیابان بوعلی سینا می‌باشد که در بافت مرکزی شهر واقع شده است. این بخش از خیابان با طول تقریبی ۷۵۰ متر که از حد فاصل میدان امام خمینی تا میدان آرامگاه بوعلی سینا قرار دارد اصلی ترین لبه تجاری شهر را شامل میشود. سهم کاربری تجاری در دو طرف این خیابان بیش از ۱۲۰۰ متر است. نقش خیابان بوعلی سینا قبل از پیاده راه شدن این خیابان بسیار حائز اهمیت بوده چراکه با پذیرفتن نقش‌های مختلف ترافیکی ، اقتصادی و اجتماعی از جایگاه ویژه ای در ساختار شهر برخوردار بوده است اما در حال حاضر به دلیل پیاده راه شدن این خیابان نقش ترافیکی این محور از بین رفته است و نقش اقتصادی و اجتماعی آن پررنگ تر شده است.

شکل (۱) خیابان بوعلی سینا شهر همدان قبل و بعد پیاده راه سازی

شکل (۲) موقعیت پیاده راه بوعلی سینا در شهر همدان

طبیعی (هر یک مشخصات و کیفیات خاص خود را دارا می باشند) (Van Kamp and et al., 2003:13). اما گروهی دیگر از محققان تلقی متفاوتی از مفهوم (کیفیت محیط) داشته و تعریف آن را در ربط و پیوند با مفهوم کلی تر (کیفیت زندگی) ممکن می دانند (هم زمان با پدیدار شدن بحران های محیطی، کیفیت محیط سکونت به عنوان بخشی از مفهوم کلی کیفیت زندگی شناخته شد. این مفهوم به مثابه بازتابی از تمامی جوانب احساس رفاه فردی، شامل همه متغیرهایی که بر رضایت مندی انسان موثرند فرض شده است (Ott, 1978: 371). کیفیت محیط شهری مدتهاست که در نوشته ها و

۲- مفاهیم، دیدگاه ها و مبانی نظری

۱-۲ کیفیت محیط

کیفیت محیط: ماهوی دوگانه (عینی _ ذهنی) کیفیت محیط، به تبیین و تشریح آن پرداخته اند موضوعی پیچیده دربرگیرنده ادراکات ذهنی، نگرش ها و ارزش های گروه ها و افراد مختلف است (Porteous, 1971:168). کیفیت محیط از برابری کیفیت اجزای تشکیل شده یک ناحیه معین حاصل می شود. اما با وجود این بیش تر از جمع اجزای سازنده، بر ادراک کلی از یک مکان دلالت دارد. اجزای سازنده (طبیعت، فضای باز، زیرساخت ها، محیط انسان ساخت مصنوع)، تسهیلات محیط کالبدی و ذخایر

محیط یا برخی عناصر محیط در مقیاس شهر، همانند اتمسفر و آب جهت زیست انسان، اقتصاد شهری و محیط اجتماعی مناسب باشد (Kaili, 2003: 6). کیفیت محیط یک مفهوم چند بعدی است که با مفاهیمی همچون کیفیت زندگی، کیفیت مکان، ادراک و رضایت شهروندی و قابلیت زندگی اشتراکاتی دارند به طوری که در بسیاری موارد به عنوان معانی مشابه در نظر گرفته میشوند. کیفیت محیط به صورت یک مفهوم پیچیده شامل ترکیبی از ادراکات ذهنی، ویژگیها و ارزش‌هایی است که در میان افراد، گروهها و جوامع متفاوت است (Rafieian et al, 2011; 47). کیفیت محیط شهری بستگی به کیفیت زیرساخت‌های شهر و مدیریت مناسب آنها دارد، و شامل محیط کالبدی (فیزیکی) مانند (مدیریت آب باران، کیفیت هوا، فضای سبز، سروصدا، ترافیک و ...)، تسهیلات مربوط به مسکن (تامین آب، برق، گاز، تلفن، بهداشت، دفع فاضلاب و ...) و محیط اجتماعی (جامعه، استقلال، کنشهای اجتماعی، احساس رضایت و امنیت اجتماعی) می‌شود (Kamruzaman et al, 2007: 14).

شکل (۱) خیابان بوعلی سینا شهر همدان قبل و بعد پیاده راه سازی

تحقیقات جغرافیایی مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است. این امر با استفاده از داده‌های کمی، توصیفات کیفی، تبیین‌های اندیشمندانه و ویژگی‌های محیط توصیف و تشریح شده است. اما، به کارگیری کیفیت محیط شهری در عمل دشوار بوده و درک و فهم کامل آن هنوز در دسترس نیست. کیفیت محیط شهر اساساً یک مفهوم چند بعدی بوده و شامل ابعاد فیزیکی، فضایی، اقتصادی و اجتماعی محیط زیست شهری می‌شود. این مفهوم میتواند از جنبه‌های متفاوتی از جمله طرح ریزی فیزیکی شهری، زیرساخت‌ها اثرات اقتصادی، خط مشی‌های حکومت، اعتقادات عمومی و عوامل و واقعیت‌های اجتماعی سنجیده شود (Liang & Weng, 2011: 43). به طور کلی تحقیقات در زمینه کیفیت محیط شهری نخست از کیفیت مسکن و رضایت از محیط سکونت شروع شده و به تدریج به مقیاس‌های وسیعتر در سطح محلات، شهر، منطقه و کشور کشیده شده است. در بسیاری از متون نظری مرتبط در ارتباط با کیفیت محیط و کیفیت محیط شهری تعاریف متعددی وجود دارد که در زیر به چند نمونه از آنها اشاره میشود:

کیفیت محیط شهری عبارت است از شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی فضایی محیط شهری که نشان دهنده میزان رضایت و یا عدم رضایت شهروندان از محیط شهری میباشد (Shamaei & Poorahmad, 2005: 274).

کیفیت محیط به عنوان شاخصی برای اندازه‌گیری درجهای از محیط که برای زیست انسان مناسب میباشد، مورد استفاده قرار گرفته است. بر طبق استانداردهای برنامه شهری چین، مفهوم کیفیت محیطی شهر میتواند چنین تعریف شود؛ کیفیت محیطی شهر درجه‌ای است که تمام

۲-۲ نظریات کیفیت محیط

در جدول زیر نظریات برخی از اندیشمندان درباره کیفیت محیط شهری و معیارهای مطرح شده از سوی آنان بیان شده است .

شکل (۳) اسکیس پیاده راه

جدول (۲) نظریات برخی از اندیشمندان درباره کیفیت محیط شهری

معیارهای ارائه شده	نظریه پرداز
سرزندگی، معنی، تناسب، دسترسی، نظارت و اختیار، کارایی، عدالت	کوبین لینچ
ملحوظ داشت فعالیتهای مناسب پیش از توجه به نظم بصری محیط، استفاده از کاربری مختلط چه به لحاظ نوع استفاده و چه از نظر حضور انبیه با سن های مختلف در یک ناحیه، توجه به عنصر خیابان، نفوذپذیر بودن، قابل دسترس بودن بافت، اختلاط اجتماعی و انعطافپذیر بودن فضاها.	جین جیکوبز
کیفیت پایداری زیست محیطی، کیفیت منظر شهر، کیفیت دیدها، کیفیت فرم شهر، کیفیت فرم ساختمان و کیفیت عرصه همگانی.	جان پانتر و کارمونا
دسترسی، سخت فضا و نرم فضا، فضای همگانی، ایمنی و امنیت، منظر شهری، اختلا و تراکم، همه شمول بودن و مدیریت زمانی فضا.	متیو کارمونا
حق تصرف مطمئن، خودیاری، محافظت، آب پاک، خدمات اساسی، اقتصاد فعال، کنترلهای اجتماعی موثر، تصمیمات مشارکتی و فقدان جدایی اجتماعی	بارباراوارد و همکاران
خوانایی، ساخت، شکل دسترسی، راحتی و آسایش، حفاظت از محیط، باز بودن فضاها، سرزندگی و حیات، تنوع، تجانس، شادی و شغف، معنی، سلامتی و ایمنی، مرمت و نگهداری	ساوت ورث

است (coser, 1977. 76). افراد به برقراری رابطه اجتماعی نیاز ذاتی دارند و به همین دلیل موقعیتهایی فراهم می آورند تا بتوانند آن را تجربه کنند. رابطه اجتماعی با اهداف خاص صورت میگیرد، یا عاطفی است که شامل دوستی، خویشاوندی و روابط همسایگی است یا عقلانی است که در جست و جوی به حداکثر رساندن شانس افراد در رسیدن به هدف است. نظام فرهنگی و روابط اجتماعی به هم پیوسته اند. به این معنی که برقراری و تداوم روابط اجتماعی سبب تقویت ارزشها و

۳-۲ روابط اجتماعی

انسانها (نیاز ذاتی)، به برقراری روابط اجتماعی دارند و از این رو موقعیتهایی فراهم می آورند تا بتوانند در آن رابطه اجتماعی را تجربه کنند. وقتی نظام کنش افراد مختلف نسبت به یکدیگر جهت داده شود، (روابط اجتماعی) خوانده می شود. روابط اجتماعی باید (معنادار) باشد و با (آگاهی) صورت گیرد. رابطه اجتماعی می تواند (موقت) یا (بادوام) باشد. چنانچه رابطه متقابل به صورت مداوم و منظم انجام شود قابل توصیف، شناسایی و به نسبت ثابت

را جهت ایجاد و برقراری کنش‌های اجتماعی (ولو شکننده و ناپایدار) در اختیار کلیه شهروندان قرار می‌دهند. در مرحله بعد پس از (انعقاد) اولیه تعامل اجتماعی، تفاوت‌های موجود در سطوح اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی که پدیدآورنده الگوهای رفتاری متنوع است: خود زمینه ساز ایجاد روابط اجتماعی منسجم و پایدار خواهند شد (Ghanbaran, 2004: p 178).

در میان اندیشمندان علوم رفتاری که به موضوعات شهری توجه کرده اند، امس راپاپورت فردی است که موضوع کیش متقابل انسان و محیط را مطرح کرده است. به نظر او هر محیط شهری مجموعه ای از ارتباط متقابل میان عناصر محیطی و مردم است، ارتباطاتی که از الگوهای معینی پیروی میکنند و به این اعتبار معمولاً قابل پیشبینی و سازماندهی اند. راپاپورت دو ویژگی برای گونه محیطها قائل می‌شود:

- ✓ تعدد محیطها: هر محیط شهری مجموعه ای از محیطهای فیزیکی، اجتماعی، فرهنگی و ... است .
 - ✓ پیوند میان تغییرات محیط فیزیکی با دیگر محیطها با کسب چنین شناختی، در گام بعدی، راپاپورت لزوم آگاهی از چگونگی کیش متقابل انسان و محیط را به هنگام سازماندهی هر گونه محیط شهری متذکر می‌شود و برای سهولت چنین مطالعاتی بافت محیط شهری را به اجزای ساختاری اش تجزیه کرده و آنها را در قالب چهار سازمان طبقه بندی و معرفی می‌کند:
- سازمان محیط فضایی: به اعتقاد او روابط متقابل در محیطهای فیزیکی، در وهله اول فضایی اند زیرا اصولاً مردم و اشیا از طریق جدایی توسط فضا با یکدیگر ارتباط دارند.

هنجارها یا فرهنگ می‌شود و از سوی دیگر، فرهنگ شرایط و نحوه شکلگیری روابط اجتماعی را تعیین میکند . رابطه اجتماعی و فرهنگی در فضا اتفاق میافتد بنا براین فضا مجموعه ای از روابط اجتماعی و فرهنگی میان گروه خاص و مکان خاص را در بر میگیرد. این روابط مدت زمان خاصی دارند؛ یا برای زندگی اجتماعی در فضا و زمان واقع شده و توسط آن محدود می‌شود. نوع روابطی که در فضا برقرار می‌شود و شدت آنها، به فضا معنی می‌دهند (طالبی، ۱۳۸۳: ۱۶۲).

۲-۴ ارتباط بین روابط اجتماعی افراد و کیفیت محیطی

افراد بر اساس منافع خود، ارتباطات اجتماعی را شکل داده و بر اساس توقعات، هنجارها و نقشهای معین خود، به آن می‌پردازند. بنابراین نحوه حضور فرد در مکان به همراه سایرین، عاملی قوی در تصمیم فرد برای ماندن در آن است. در این راستا حتی ممکن است افراد در جست و جوی مکانهایی که در آن ، افرادی با خصوصیات مشابه آنها به لحاظ طبقه، قوم، مذهب، گروه اقتصادی، الگوی زندگی، تحصیلات، درآمد، نحوه تربیت کودکان و نژاد مشابه حضور دارند، بشناسند. اما با آنکه همگن بودن افراد، مشوق ملاقات و افزایش تعامل با مکانهای فیزیک و اجتماعی و در نتیجه ارتقای دلبستگی به آن مکان است، درعین حال مکانهای اجتماعی غیر همگن نیز فرصتی است تا افراد باهم بودن و تعاملات اجتماعی غنی و آزاد را تجربه کنند (Marcus & Sarkissian, 1986: 236). درواقع فضاهای عمومی با دارا بودن ظرفیت‌های بالقوه در مرحله نخست این فرصت برابر

اول جنبه‌های مادی و بیوشیمیایی محیط فیزیکی، که جنبه ساده تر محیطی را تشکیل می‌دهند مثل آلودگیهای هوایی، صوتی، بصری، تراکم جمعیت و
دوم تعبیر پیچیده تر کیفیت محیطی به جنبه‌های روانی، اجتماعی و فرهنگی محیط برمبگردد که کمتر قابل تعریف و بیشتر متنوع اند. عواملی که از نظر آثار مثبت و منفی که بر احساس و رفتار مردم برجای میگذارند با رضایت آنها از محیط ارتباط دارد (پروند، ۱۳۷۲: ۱۵۱).

۳- تحلیل یافته‌ها

در این بخش با استفاده از تجزیه و تحلیل دقیق به بررسی ارزیابی تأثیر کیفیت محیط شهری بر روابط اجتماعی استفاده کنندگان از فضا در پیاده راه بوعلی سینا شهر همدان خواهیم پرداخت برای این مهم باید در ابتدایی ترین گام ارتباط هر یک از متغیرهای کیفیت محیطی را با روابط اجتماعی مشخص کنیم به عبارتی در ابتدا باید پی به وجود ارتباط بین متغیرها با روابط اجتماعی ببریم تا در نهایت به آزمون تاثیرگذاری و مقایسه هر یک پردازیم و در مرحله بعد باید تشخیص دهیم که میزان روابط اجتماعی در این پیاده راه چقدر است تا در مرحله نهایی میزان تاثیرگذاری هر یک از این متغیرها را بر این سطح از روابط اجتماعی در پیاده راه خارج کنیم. البته قابل ذکر است که چون این مهم از طریق توزیع پرسشنامه و مصاحبه با استفاده کنندگان از فضا میباشد آزمونهای صورت گرفته بر اطلاعات خود استفاده کنندگان از فضا میباشد و میتواند نتایج دقیقی از بررسی‌ها را ارائه دهد.

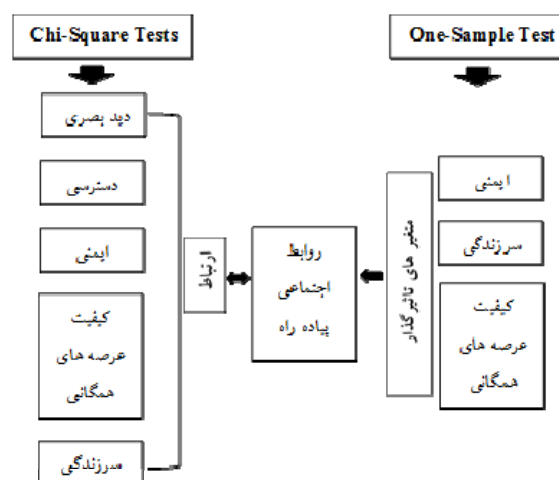
سازمان مفهومی محیط که با مفاهیمی که از طریق فرمها، جنس‌ها و اجزای کالبدی محیط درک میشوند ارتباط دارد. در اینجا تاثیرات نشانه‌ها، رنگ‌ها، دورنماها، مصالح و ... مورد توجه قرار میگیرند.

سازمان زمانی محیط: به معنی شدت و ریتم فعالیتهای انسانی و سازگاری یا عدم سازگاری آنها با یکدیگر است. به اعتقاد راپاپورت، مردم همانطور که از نظر فضایی از یکدیگر جدا هستید، از نظر زمانی هم می‌توانند مجزا باشند.

سازمان ارتباطی محیط که شامل ارتباط محیط و مردم و ارتباط مردم و مردم در محیط است. از نظر راپاپورت در محیطهای شهری، این سازمان از دو راه قابل درک است: پیوستگی با سیستمهای جابه جایی و ابزارهای ارتباطی مثل تابلوها و همچنین روابط انسانی رو در رو (پروند، ۱۳۷۲: ۱۵۰).

راپاپورت معتقد است این چهار جنبه محیط شهری با وجود آنکه دارای کنش متقابل با یکدیگرند، هر یک از قواعد منظمی پیروی میکنند که قابل شناسایی است. سازمان یک محیط شهری در واقع حاصلی است از اجرای ای قواعد که در نهایت منعکس کننده مفاهیم متفاوتی از کیفیت محیطی اند. از سوی دیگر، از آنجا که برنامه ریزی و طراحی شهری، از دید وی تلاشی است برای شکل دادن به برخی تصورات از یک محیط ایده آل، به منظور ایجاد محیطی سازگار از نظر ایده و عمل، داشت ایده‌هایی از کیفیت محیطی، در آغاز کار برای برنامه ریز و طراح ضروری است. وی کیفیت محیط شهری را از دو جنبه قابل بررسی میدانند:

می‌باشد. بنابراین بین متغیرهای کیفیت محیطی و روابط اجتماعی ارتباط معنادار وجود دارد و با توجه به مثبت بودن میزان خی دو این ارتباط مستقیم در تمام متغیرها مثبت می‌باشد. همانطور که از نتایج آزمون خی دو در بررسی ارتباط تمامی متغیرهای کیفیت محیطی با روابط اجتماعی (جدول ۴) به دست آمد میزان ارتباط دو متغیر کیفیت محیطی (سرزندگی در رتبه اول و کیفیت عرصه‌های همگانی در رتبه دوم) به ترتیب با میزان (Pearson Chi-Square = 669. 969 & 610. 684) بیشترین سطح ارتباط را نشان دادند که این نکته بسیار مهمی در بررسی متغیرهای تاثیر گذار کیفیت محیطی بر روابط اجتماعی در فضای شهری می‌باشد چراکه نشان دهنده ای این موضوع است که دو متغیر سرزندگی و کیفیت عرصه همگانی در پیاده راه بوعلی می‌توانند به طور مستقیم بر سطح روابط اجتماعی استفاده کنندگان از فضا تاثیرگذار باشند که البته میزان این تاثیرگذاری نیز در آزمون مرحله بعدی (میزان تاثیر هر یک از متغیرهای کیفیت محیطی بر سطح روابط اجتماعی استفاده کنندگان از پیاده راه بوعلی سینا) مشخص خواهد شد. (جدول ۶). به هر حال این آزمون نشان دهنده میزان ارتباط بالای هر یک از متغیرهای کیفیت محیطی با سطح روابط اجتماعی استفاده کنندگان از فضا می‌باشد البته دو متغیر سرزندگی و کیفیت محیطی بالاترین سطح ارتباط را داشتند.

شکل (۴) نمودار نحوه بررسی و آزمون‌های آماری پژوهش

۳-۱ میزان ارتباط هر یک از متغیرهای کیفیت

محیطی با روابط اجتماعی

در این مرحله و در ابتدایی ترین گام در بررسی میزان تاثیرگذاری متغیرهای کیفیت محیطی بر سطح روابط اجتماعی استفاده کنندگان از پیاده راه بوعلی سینا باید مشخص می‌گردید که آیا اصلا بین این دو متغیر (کیفیت محیطی و روابط اجتماعی شهروندان) ارتباطی وجود دارد یا نه؟ در واقع این مهم پایه و اساس این پژوهش را مورد بررسی قرار میدهد که طبق نتایج به دست آمده از آزمون خی دو در رابطه بین متغیرهای کیفیت محیطی و روابط اجتماعی میزان خی دو. Pearson Chi-Square در تمامی متغیرها میزانی بالایی می‌باشد (جدول ۳) که این میزان ارتباط قوی بین متغیرهای کیفیت محیطی و روابط اجتماعی را نشان می‌دهد و همچنین سطح معناداری نیز (Asymptotic Significance 2-sided = .000) که در تمامی متغیرها کمتر از ۰/۰۵

جدول (۳) نمونه آزمون ضریب همبستگی خی دو متغیرهای کیفیت محیطی (دید بصری) بر روابط اجتماعی استفاده کنندگان

از فضا

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	542.971 ^a	16	.000
Likelihood Ratio	510.128	16	.000
Linear-by-Linear Association	204.300	1	.000
N of Valid Cases	225		

7 cells (28.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2.70.

جدول (۴) نتایج آزمون ضریب همبستگی خی دو ارتباط متغیرهای کیفیت محیطی و روابط اجتماعی استفاده کنندگان از فضا

Asymptotic Significance (2-sided)	Pearson Chi-Square	متغیرها
.000	542.971 ^a	دید بصری
.000	436.507 ^a	دسترسی
.000	555.597 ^a	ایمنی
.000	610.684 ^a	کیفیت عرصه همگانی
.000	669.969 ^a	سرزندگی

پرسشنامه طراحی شده بر اساس طیف لیکرت به سوالات بخش روابط اجتماعی پاسخ خیلی زیاد و زیاد را بیشتر استفاده کرده اند که نتیجه آن نیز در آزمون T تک نمونه ای با افزایش میزان روابط اجتماعی در این پیاده راه مشخص گردیده که این میزان باید در متغیرهای مربوط به کیفیت محیطی نیز مورد بررسی قرار گیرد و مشخص شود که کدام یک از متغیرهای کیفیت محیطی میزان تاثیرگذاری بیشتری را بر این سطح از روابط اجتماعی در پیاده راه بوعلی سینا شهر همدان دارند که این مهم در آزمون بعدی مشخص می‌گردد.

۲-۳ میزان سطح روابط اجتماعی موجود در پیاده راه

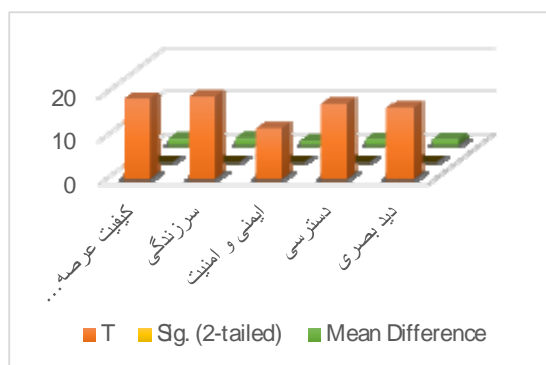
بوعلی سینا

با توجه به نتایج به دست آمده از آزمون T تک نمونه ای در میزان روابط اجتماعی در پیاده راه بوعلی سینا شهر همدان (جدول ۵) مشخص گردید که این میزان نسبتاً بالا می‌باشد. همانطور که مشخص است میزان Mean $T=14.537$ & Difference=1.333333 بوده که این میزان نشان دهنده این مهم است که در پیاده راه بوعلی سینا روابط اجتماعی و تعاملات در بین استفاده کنندگان از فضا بالا می‌باشد. در واقع استفاده کنندگان از فضا در

جدول (۵) آزمون T تک نمونه ای سطح روابط اجتماعی در پیاده راه بوعلی سینا شهر همدان

One-Sample Test

	T	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
روابط اجتماعی	14.537	224	.000	1.33333	1.1526	1.5141

شکل (۵) میزان تاثیرگذاری متغیرهای کیفیت محیطی بر روابط اجتماعی استفاده کنندگان از پیاده راه بوعلی سینا شهر همچنین متغیرهای دیگر نیز چون دسترسی و دید بصری در رتبه‌های بعدی قرار گرفته اند اما کمترین متغیر از لحاظ میزان تاثیرگذاری متغیر ایمنی و امنیت با میزان $T = 11.796$ و $Mean\ Difference = 1.04889$ است که در آخرین رتبه قرار گرفت (شکل ۵) که با رنگ توسی نیز در جدول (۶) مشخص شده است. باید توجه داشت که این میزان تاثیرگذاری بر روابط اجتماعی استفاده کنندگان از فضا در هر یک از متغیرهای کیفیت محیطی چه در رتبه‌های بالا چون (سرزندگی و کیفیت عرصه همگانی) و چه در رتبه پایین (ایمنی و امنیت) چه علتی دارد که در بخش نتیجه گیری بطور مفصل توضیح داده خواهد شد. در نهایت مشخص گردید که آن میزان ارتباط بالا در دو متغیر کیفیت محیطی (سرزندگی و کیفیت عرصه همگانی) با روابط اجتماعی استفاده کنندگان از فضا بی علت نبوده و این ارتباط قوی به علت میزان تاثیرگذاری بالای این دو متغیر بر سطح روابط شهروندان بوده است.

۳-۳ میزان تاثیر هر یک از متغیرهای کیفیت محیطی

بر سطح روابط اجتماعی

آنچه از مرحله ابتدایی این پژوهش (میزان ارتباط هر یک از متغیرهای کیفیت محیطی با روابط اجتماعی) به دست آمد نشان داد که بین کیفیت محیطی و روابط اجتماعی ارتباط بالایی وجود دارد که البته این ارتباط بین دو متغیر سرزندگی و کیفیت عرصه‌های همگانی از میزان بالاتری برخوردار بود. در این مرحله باید مشخص گردد که هر یک از متغیرهای کیفیت محیطی به چه میزان بر سطح روابط اجتماعی استفاده کنندگان از فضا تاثیرگذار هستند که با توجه به نتایج به دست آمده از آزمون T تک نمونه ای صورت گرفته در متغیر روابط اجتماعی و مشخص شدن میزان آن در پیاده راه بوعلی سینا میزان تاثیرگذاری هر یک از متغیرهای کیفیت محیطی بر روابط اجتماعی نیز باید مشخص میگردد. که طبق نتایج به دست آمده از آزمون T تک نمونه ای متغیرهای کیفیت محیطی (جدول ۶) مشخص گردید که متغیر سرزندگی با میزان $Mean\ Difference = 1.69778$ و $T = 19.119$ و متغیر کیفیت عرصه همگانی در رتبه دوم با میزان $Mean\ Difference = 1.55111$ و $T = 18.676$ در این پیاده راه از میزان تاثیرگذاری بیشتری نسبت به سایر متغیرهای کیفیت محیطی بر روابط اجتماعی برخوردارند که در جدول (۶) به ترتیب با رنگ‌های زرد و سبز مشخص شده اند.

جدول (۶) آزمون T تک نمونه ای میزان تأثیرگذاری متغیرهای کیفیت محیطی بر روابط اجتماعی استفاده کنندگان از پیاده

راه بوعلی سینا شهر همدان

One-Sample Test

	One-Sample Test					
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
کیفیت عرصه همگانی	18.676	224	.000	1.55111	1.3874	1.7148
سرزندگی	19.119	224	.000	1.69778	1.5228	1.8728
ایمنی و امنیت	11.796	224	.000	1.04889	.8737	1.2241
دسترسی	17.463	224	.000	1.48444	1.3169	1.6520
دید بصری	16.601	224	.000	1.44444	1.2730	1.6159

۴- نتیجه‌گیری

این پژوهش به ارزیابی تأثیر کیفیت محیط شهری بر روابط اجتماعی شهروندان در پیاده راه بوعلی سینا شهر همدان را مورد بررسی قرار داد. این ارزیابی با استفاده از آزمون‌های پارامتریک که سطح دقت بالایی دارند صورت گرفت که استفاده از آزمون‌های پارامتریک به خصوص آزمون T تک نمونه (One-Sample Test) امکان بررسی میزان تاثیرگذاری هر یک از متغیرهای کیفیت محیطی بر روابط اجتماعی شهروندان را فراهم آورد. این پژوهش با توجه به متغیرهای مورد بررسی و هدف پژوهش کمک زیادی به طراحی فضاهای پیاده محور میکند. این مسئله در طراحی و برنامه‌ریزی شهری از اهمیت زیادی برخوردار است جایی که تشخیص این ارتباط و شناسایی تاثیرگذارترین متغیر کیفیت محیطی بر روابط اجتماعی استفاده کنندگان از فضا نوع طراحی و تغییرات برای بالا بردن میزان تعاملات اجتماعی و روابط اجتماعی در فضاهای پیاده محور را مشخص میکند. طبق نتایج به‌دست آمده در مرحله اول باید مشخص می‌گردید که آیا اصلاً بین کیفیت محیطی و روابط شهروندان ارتباطی وجود دارد یا نه که این مهم با استفاده از آزمون خی دو مشخص گردید که این ارتباط با میزان بالایی وجود دارد. در واقع مشخص گردید که بین متغیرهای کیفیت محیطی و سطح روابط شهروندان ارتباط وجود دارد و همچنین در بین متغیرهای کیفیت محیطی نیز دو متغیر (سرزندگی و کیفیت عرصه همگانی) با میزان $(\text{Pearson Chi-Square} = 669.969 \ \& \ 610.684)$ به ترتیب در رتبه اول و دوم میزان ارتباط با سطح روابط اجتماعی استفاده کنندگان از پیاده راه بوعلی قرار

گرفتند. همچنین در مرحله بعدی از آزمون T تک نمونه در خصوص میزان موجودیت روابط اجتماعی در پیاده راه بوعلی سینا مشخص گردید که این فضا دارای سطح روابط اجتماعی نسبتاً بالایی می‌باشد. به عبارتی استفاده کنندگان از فضا در مقابل سوالات مرتبط با روابط اجتماعی به نسبت پاسخ زیاد و خیلی زیاد را در پرسشنامه ای که طبق طیف لیکرت تنظیم شده بود انتخاب کرده اند. که البته باید مشخص می‌گردید که کدام یک از متغیرهای محیطی بیشترین تاثیرگذاری را بر سطح روابط اجتماعی در پیاده راه بوعلی سینا داشته اند. که برای دستیابی به این مهم نیز با استفاده از آزمون پارامتریک T تک نمونه (One-Sample Test) مشخص گردید که از میان ۵ متغیر کیفیت محیطی تاثیرگذار بر روابط اجتماعی (سرزندگی، دسترسی، ایمنی، کیفیت عرصه همگانی، دید بصری) متغیرهای (سرزندگی با میزان $\text{Mean Difference} = 1.69778$ و $T = 19.119$ و متغیر کیفیت عرصه همگانی با میزان $\text{Mean Difference} = 1.55111$ و $T = 18.676$ به ترتیب در رتبه‌های اول و دوم تاثیرگذاری بر روابط اجتماعی در این پیاده راه قرار دارند و همچنین متغیرهای دیگر نیز چون کیفیت دسترسی و دید بصری در رتبه‌های بعدی قرار گرفته اند اما کمترین متغیر از لحاظ میزان تاثیرگذاری متغیر ایمنی و امنیت با میزان $\text{Mean Difference} = 1.04889$ و $T = 11.796$ است که در آخرین رتبه قرار گرفت. به عبارتی آنچه از بررسی میزان تاثیرگذاری هر یک از متغیرهای کیفیت محیطی بر روابط اجتماعی شهروندان در پیاده راه بوعلی سینا مشخص گردید این است که دو متغیر سرزندگی و کیفیت عرصه همگانی در روابط اجتماعی شهروندان تاثیر زیادی داشته است و این مهم با استفاده از مشاهدات میدانی

اجتماعی استفاده کنندگان بی تاثیر نبوده است. همچنین این ارتباط نیز در آزمون ضریب همبستگی خفی دو نیز در این پژوهش نشان داده شده است که ارتباطات ذکر شده در تمامی آزمون‌های همبستگی با میزان بالایی و به صورت مستقیم وجود دارد. اما یک نکته حائز اهمیت این است که در آزمون‌های صورت گرفته در این پیاده راه مشخص گردید که سطح ایمنی و امنیت در این پیاده راه از سطح پایینی نسبت به سایر متغیرهای کیفیت محیطی بر خوردار است که این مهم نشان دهنده آن است که در این پیاده راه سطح ایمنی و امنیت به خوبی برای استفاده کنندگان تامین نشده است و عواملی چون (ورود موتور سیکلت و دوچرخه ، همچنین استفاده از اتومبیل هیبریدی برای جابجایی مسافران بدون مشخص کردن مسیر و خط رفت و برگشتی مناسب) از مهمترین این عوامل در کاهش امنیت افراد استفاده کننده در این پیاده راه بوده که باید به آن توجه شود. نهایتاً طبق آنچه در این پژوهش به دست آمد کیفیت محیط شهری تاثیرگذاری زیادی را بر سطح روابط و تعاملات شهروندان در فضای شهری دارد. در واقع هرچه متغیرها و مولفه‌های محیطی قویتر و با کیفیت تری در فضا برای استفاده کنندگان از آن فضا موجود باشد میتوان چنین نتیجه گرفت که تاثیرگذاری بیشتری بر روابط شهروندان در فضا میگذارد. در واقع میتوان چنین استنباط کرد که هرچه استفاده کننده فضا از محیط احساس رضایت و راحتی بیشتری به لحاظ کیفیت محیطی (کیفیت عرصه‌های همگانی، کیفیت دسترسی ، میزان سرزندگی، امنیت و آسایش و ...) داشته باشد میزان حضور او در فضا بیشتر شده و خود این مهم عاملی است برای ارتباط برقرار کردن و تعامل با دیگر

نیز تا حدودی مشخص است. در واقع در بخش سرزندگی پیاده راه بوعلی کاربری‌های موجود تاثیرگذاری زیادی داشته اند و وجود کاربری‌های تجاری در این پیاده راه باعث افزایش پویایی و سرزندگی هر چه بیشتر این پیاده راه شده است همچنین در این پیاده راه به علت قرار گیری در بافت تاریخی و مرکزی شهر همدان باعث جذب جمعیت بالایی به این پیاده راه شده است که این مهم نیز بی تاثیر در میزان سرزندگی در این پیاده راه نبوده است در واقع با افزایش تراکم جمعیت موجود در این محور باعث افزایش سرزندگی و پویایی این محور شده و در نتیجه باعث بالا رفتن سطح تعاملات اجتماعی و روابط در آن شده است. همچنین وجود کیفیت عرصه همگانی و دید بصری مناسب در این پیاده راه نیز همانطور که در نتایج آزمون‌ها مشخص گردید در سطح روابط اجتماعی تاثیر گذار بوده است که این مهم نیز در خصوص کیفیت عرصه همگانی در پیاده راه بوعلی سینا در وجود مبلمان شهری نسبتاً مناسب و همچنین وجود المان‌های شهری مناسب چون مجسمه‌های انسان نما که با هدف نشان دادن مشاغل گذشته و نوع فعالیت‌های این پیاده راه در گذشته بوده است نیز باعث هرچه بیشتر شدن توان جذب جمعیتی این پیاده راه در شهر همدان شده است و همانطور که گفته شد این مهم باعث افزایش سطح روابط اجتماعی و بالا رفتن تعاملات اجتماعی در این محور شده است. همچنین دید بصری مناسب این پیاده راه به دو عنصر قوی در شهر همدان (میدان امام خمینی (ره) و آرامگاه بوعلی سینا) نیز در این میزان تاثیرگذاری بر افزایش جذب جمعیت و استفاده کنندگان از فضا و در نهایت تاثیرگذاری بر روابط

- بالا بردن پویایی محیط با استفاده از کاربری‌های شبانه روزی و ساعات کاری بالا در جهت افزایش سرزندگی فضا.
- وجود تنوع در کاربری‌ها و افزایش اختلاط کاربری در جهت تقویت سرزندگی فضای پیاده راه
- پیشنهادات متغیر ایمنی و امنیت فضا
- ایجاد مسیر مشخص برای اتومبیل‌هیبریدی مورد استفاده در پیاده راه با استفاده از طراحی پرگولای شهری
- ایجاد المان و آبنما در آکس پیاده راه در جهت جلوگیری یا کاهش سرعت دوچرخه در میسر
- بالا بردن ساعت فعالیت کاربری‌های پیاده راه در طول شبانه روز با تعبیه خدمات شبانه روزی در پیاده راه بوعلی.

منابع

- انصاری، محمد اسماعیل؛ (۱۳۷۹)، مشارکت اجتماعی و نقش آن در وفاق اجتماعی، فرهنگ عمومی و فاق اجتماعی، تهران.
- بحرینی، سید حسین؛ (۱۳۸۶)، فرایند طراحی شهری، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ چهارم
- پاکزاد، دکتر جهان‌شاه (۱۳۸۶): سیر اندیشه‌ها در شهرسازی (۲) از کمیت تا کیفیت؛ شرکت عمران شهرهای جدید.
- پروند، شادان؛ (۱۳۷۲)، جستجوی قواعدی برای ساماندهی محور تجاری مراکز شهری با انطباق حرکت پیاده با تاکید بر ابعاد فضایی و عملکردی،

استفاده کنندگان از آن فضا هرچند که این رابطه شکننده و ناپایدار باشد. طبق آنچه از بررسی این مولفه‌ها در پیاده راه بوعلی حاصل شد و همانطور که بیان گردید دو کیفیت محیطی (سرزندگی و کیفیت عرصه‌های همگانی) در رتبه‌های اول و دوم تاثیر گذاری بر روابط اجتماعی بوده که باید پیشنهاداتی در جهت بهبود و افزایش کیفیت این دو متغیر تاثیرگذار بر روابط اجتماعی در پیاده راه بوعلی در جهت افزایش سطح تعاملات استفاده کنندگان از فضا ارائه گردد. همچنین پیشنهاداتی در جهت بالا بردن متغیر ایمنی و امنیت پیاده راه بوعلی باید ارائه گردد که این متغیر علاوه بر تاثیرگذاری بر روابط اجتماعی شهروندان متاسفانه به یکی از عامل‌های نامناسب در پیاده راه بوعلی تبدیل شده ارائه خواهد شد.

۵- پیشنهادها

- پیشنهادات متغیرهای عرصه همگانی و سرزندگی پیاده راه بوعلی سینا شهر همدان:
- ایجاد فضاهای مکث و سکون در جهت افزایش استفاده از فضا و ماندگاری در پیاده راه بوعلی
 - افزایش استفاده از المان‌های شهری در فضا (المان‌های دارای موضوعیت) و بالا بردن جذابیت محیطی برای استفاده کننده از فضا
 - استفاده بیشتر از فضای پیاده در جهت ایجاد فضاهای نرم (فضای سبز و طراحی پرگولای شهری و ...) و همچنین استفاده از آب نما در جهت بالا بردن تلطیف هوای محیط و افزایش کیفیت محیطی.

مورد مطالعه: محله اختیاریه شهر تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد ۱۳۸۱.

کاشانی جو، خشایار (۱۳۸۹). بازشناخت رویکردهای نظری به فضاهای عمومی شهری، نشریه هویت شهر، ۶، سال چهارم، صص ۹۵-۱۰۶.

لینچ، کوی؛ (۱۳۸۷)، سیمای شهر، ترجمه منوچهر مزیمی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ هشتم. ماندل، رابرت، ۱۳۷۹ چهره متغیر امنیت ملی، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی؛ تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ دوم.

مدنی پور، علی (۱۳۸۷): فضاهای عمومی و خصوصی شهر؛ ترجمه نوریان، فرشاد؛ پردازش. مهندسیین مشاور مرجان، (۱۳۴۵)، طرح جامع شهر همدان، سازمان مسکن و شهرسازی همدان.

Coser, Lewis (1977). A sociological Theory. New York: Mc Millan.

Cowan, Robert, (2005). "The Dictionary of Urbanism", Streetwise press.

Gary King & Christopher Murray, "Rethinking Human Security", Political Science Quarterly, Vo. 116, No. 4, 2001-02, pp 585 - 610.

Ghanbaran AH (2004). Iranischer Basar im Wandel, Stuttgart.

Kaili, Dou. (2003), Fuzzy Evaluation of Urban Environmental Quality: Case study Wuchung, Wuhan University Thesis, International Institute for GeoInformation and Earth- Observation

Kamruzaman, Ahmad et al. (2007), Urban Environmental Quality Mapping: A Perception Study on Chittagong Metropolitan City, Kathmandu university journal of science, engineering and technology, Vol. I, No. IV.

Kelly, Eric Damian ,Crabtree, Dain (2009), Securing The Built Environment: An Analysis Crime Prevention Through

پایان نامه کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشگاه تهران.

ترابی، محمد (۱۳۹۱). طراحی محله بر اساس تأثیر ویژگی‌های کالبدی فضای باز عمومی در افزایش تعاملات و رفتار اجتماعی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی، دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی.

چرمایف، سرج و الکساندر، کریستوفر، (1376)، عرصه‌های زندگی جمعی و زندگی خصوصی، نشر دانشگاه تهران.

دانشپور، سید عبدالهادی؛ چرخچیان، مریم (۱۳۸۶). فضاهای عمومی و عوامل مؤثر بر حیات جمعی، نشریه باغ نظر، ۷، صص ۱۹-۲۸.

رفیعیان، مجتبی؛ خدائی، زهرا (۱۳۸۸). بررسی شاخصها و معیارهای مؤثر بر رضایتمندی شهروندان از فضاهای عمومی شهری، نشریه راهبرد، 53، سال هجدهم، صص ۲۲۷-۲۴۸.

رفیعیان، مجتبی؛ رضازاده، راضیه؛ سیفیایی، مهسا؛ احمدوند، یزدان (۱۳۸۷). سنجش شاخصهای مؤثر بر مطلوبیت فضاهای عمومی شهر از منظر گروههای خاص اجتماعی (زنان) مورد پژوهی میدان نبوت تهران، فصلنامه هنر، ۱، (۲)، صص ۳۷-۵۴.

صالحی، اسماعیل، (۱۳۸۷)، ویژگی‌های فضای شهری امن، تهران، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.

طالبی، ژاله (۱۳۸۳) روابط اجتماعی در فضاهای شهری. نامه علوم اجتماعی ۲۴.

غنی زاده، محمد علی، ساماندهی و طراحی فضای حرکت عابر پیاده در بافت محله شهری، نمونه

and Urban Planning, Vol. 65, pp: 5-18 ,
2003.

Environmental Design ,Ball State
University ,Muncie ,Indiana .

- Landry, Charles, (2000). "Urban Vitality: A New Source of Urban Competitiveness", Prince Claus Fund Journal, ARCHIS issue 'Urban Vitality / Urban Heroes'
- Liang, Bingqing; Weng, Qihao. (2001), Assessing Urban Environmental Quality Change of Indianapolis, United States, by the Remote Sensing and GIS Integration, IEEE JOURNAL OF SELECTED TOPICS IN APPLIED OBSERVATION AND REMOTE SENSING, VOL. 4, NO. 1.
- Marcus CC, Sarkissian W (1986). Housing as if People Mattered, Berkeley, University of California Press.
- Ott W. R. ; "Environmental indices: Theory and practice"; Ann Arbor: Ann Arbor Science Publishers, p: 371, 1978.
- Pasaogullari, N. , Doratli, N. , 2004, Measuring Accessibility and Utilization of Public Spaces in Famagusta, Cities, Vol. 21, No. 3, PP. 225–232.
- Porteous J. D. ; "Design with people: the quality of the urban environment"; J. Environ. Behav, 3, pp: 155–177, 1971.
- Rafieian, Mojtaba et al. (2011), Feasibility Study of Quality Improvement by Pedestrianization of Urban Roads; Case Stud: Aram of Ghom CBD, Urban-Regional Studies and Research Journal, No. 11.
- Rothrock ,Sara E ,(2010) .Antiterrorism design and public safety: reconciling CPTED with the post ,Massachusetts Institute of Technology. Dept. of Urban Studies and Plannin
- Shamaei, Ali, Pourahmad, Ahmad. (2005), Urban Reform and renewal from the perspective of geography, Tehran University.
- Van Kamp I. , Leidelmeijer K. , Marsman G. , de Hollander A. ; "Urban enviromental quality and human well-being towards a conceptual framework and demarcation of concepts: A literature study"; J. Landscape